

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4\(102\)-30-36](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4(102)-30-36)

УДК [–027.39 : 688.72] : [373.3 : 7]

Сергій Геннадійович Гавришко,

викладач спецдисциплін комунального закладу «Мистецька школа № 3

Краматорської міської ради», м. Краматорськ, Україна,

gavrishko.sergey@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4899-2080>

ВИГОТОВЛЕННЯ КЕРАМІЧНОЇ ІГРАШКИ НА ЗАНЯТТЯХ ЗІ СКУЛЬПТУРИ В ЗАКЛАДАХ ПО- ЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Актуалізовано проблематику вивчення основ художньої кераміки в освітньому процесі закладу початкової мистецької освіти.

Висвітлено авторський педагогічний досвід із виготовлення керамічної іграшки вихованцями на заняттях зі скульптури. Розглянуто особливості опанування учнями окремих способів ліплення – циліндричного та «вареника», прийомів виконання фактур, методів обробки та декорування кераміки (лощення, димлення, полива ангобами, використання керамічних полив, пігментів і солей тощо), що надає можливості для створення іграшок. Розкрито процес виготовлення учнями іграшок свинки-скарбнички і рибки-брызгальця, наведено методичний супровід щодо цього.

Ключові слова: заклади початкової мистецької освіти, керамічна іграшка, методи ліплення, циліндричний метод, метод «вареника».

Оновлення сучасного суспільного життя в Україні потребує формування національно свідомих громадян, з високим рівнем культури і духовності. Тому освіта та виховання нового покоління мають відігравати першочергову роль у нашому державному будівництві. Особливе значення має культура, мистецтво, – власне, все те, що духовно звеличує і наповнює людину. Важлива місія у цьому належить народним промыслам, серед яких особливим є вітчизняне гончарство.

Глина – один із найдавніших матеріалів, який здавна використовує людство. Властивості глини дозволяють створити унікальні і багатofункціональні речі та вироби. Це передусім її надзвичайна пластичність у вологому

стані та здатність під час нагрівання до високої температури перетворюватися на міцний черепок, що зберігає надану йому попередню форму.

З-поміж різноманіття глиняних виробів і речей вжитку особливою є глиняна іграшка. Вона має безсумнівну перевагу над іграшками з інших матеріалів та славна своєю історією. Асортимент народних іграшок із глини широкий – це коники, баранці, кози, цапи, бички, корови, собаки, свинки, зайчики, рибки, півники, чаєчки, зозульки, індики, олені, тури, фантастичні звірі, вершники на конях, «куми», «сусідки», «баришні», «наречені», чорти, леви, ведмеді, звірі-музиканти [2, с. 27].

Минали століття, удосконалювалися технічні прийоми майстрів, зберігалися

і розвивалися місцеві художні традиції і образи, що дожили до сьогодні, зберігши майже в незмінному вигляді пластичну форму традиційної іграшки, її лаконічність, певну незавершеність. У народній іграшці присутня магія солярних знаків, втілена в орнаменті, експресія образів, тонкий народний гумор, узагальнення форми, доведене до монументальності.

Дослідники, аналізуючи розвиток мистецтва української керамічної іграшки, розглядають різні аспекти проблеми. Водночас науковці підкреслюють значення української народної і професійної кераміки як чинника відродження духовності (В. Гудак), вивчають традиції української народної глиняної іграшки для розвитку сучасного мистецтва (Д. Базилевич) та розкривають сутність і особливості застосування глиняної іграшки в навчанні мистецтва сучасних школярів: народна іграшка як засіб активного розвитку особистості дитини на основі вивчення українських традицій (Т. Коваленко, О. Кузіна), уроки гончарства в «Колегіумі мистецтв у Опішні» (В. Зубань), ліплення з учнями основної школи (Н. Мусіна), відродження традицій виготовлення глиняної народної іграшки (О. Караченцева). Не оминають увагою дослідники і вивчення історії становлення глиняної іграшки в гончарних осередках, зокрема поблизу Опішного (В. Міщанин).

У межах програм «Мистецтво» у загальноосвітній школі глиняну іграшку вивчають побіжно, – цьому на заваді відсутність спеціального обладнання для її виготовлення, а також брак часу. Тому іграшки переважно ліплять із пластиліну або солоного тіста.

У чинних підручниках з інтегрованого курсу «Мистецтво» для закладів загальної середньої освіти автори пропонують різні варіанти розкриття теми виготовлення об'ємної іграшки. Наприклад: у 1 класі учні опановують ліплення грибів та яблук, знайомляться з виготовленням із пластиліну дитячих іграшок; у 2 класі школярі навчаються ліпити конструктивним методом ляльок, народний український посуд, ліплять із солоного тіста сніговиків, улюблених мультперсонажів, роботів-трансформерів; у 3 класі створюють іграшку

фантастичної тваринки та ліплять пєсика, у 4 класі моделюють з пластиліну іншопланетних істот, ліплять з руликів кольорового кота та дракончика, виліплюють бутафорську їжу (качан кукурудзи, яблуко, торт, гамбургер тощо).

Більшими можливостями для створення іграшок з глини володіють заклади початкової мистецької освіти (школи мистецтв) та спеціалізовані навчальні заклади (наприклад, Державна спеціалізована художня школа-інтернат I–III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішні», де учні 1–11 класів разом із загальноосвітніми дисциплінами вивчають гончарство, скульптуру, технологію, рисунок, живопис, композицію, кольорознавство, основи технічного рисунка, креслення, історію мистецтв, основи керамології; Малобілозерська обласна гімназія інтернатного типу «Дивосвіт» – експериментальний навчальний заклад, який готує майбутніх фахівців з виготовлення керамічних виробів).

Потенціал мають і позашкільні навчальні заклади, що спрямовують освітній процес на формування базових компетентностей вихованців, підготовку до активної професійної діяльності, створюють умови для організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей та обдарувань учнів і слухачів у гуртках художньо-естетичного напрямку (А. Корнієнко, Г. Пустовіт, Н. Сидоренко та ін.).

Освітній процес у закладах початкової мистецької освіти здійснюється за державними й авторськими програмами та включає викладання дисциплін (рисунок, живопис, композиція, скульптура, історія мистецтв), що створює умови для художньо-творчого розвитку вихованців.

Скульптура є важливим предметом образотворчого циклу, де учні знайомляться з пластичними особливостями матеріалів на взірцях народного і сучасного мистецтва. Праця з об'ємними матеріалами сприяє розвитку просторового бачення, вчить швидко моделювати форму та фактуру виробу. Працюючи з глиною та пластиліном, учні створюють рельєфи та об'ємні скульптури, ліплять з натури, проявляючи свою фантазію та бажання створити власний

виріб неповторним, оригінальним. Для цього слід навчитись прийомів ліплення, способів створення різноманітних виробів, зокрема й іграшок.

Мета статті – з власного педагогічного досвіду представити окремі методи виготовлення керамічної іграшки на заняттях зі скульптури з учнями 10–11 років у закладі початкової мистецької освіти, візуалізувати етапи роботи вихованців, надати методичний супровід щодо цього процесу – на допомогу вчителям мистецтва.

Свої витоки українська народна керамічна іграшка бере в язичницькому хліборобсько-скотарському середовищі, зокрема на території України (трипільська культура). Під час розкопок поселень ранніх землеробсько-скотарських племен (ранньотрипільські поселення, існували у III–II тисячолітті до н. е.) знайдено чимало глиняних скульптурних зображень бика, свині, кози, собаки, птаха, барана. Усі ці зооморфні фігурки мали обрядове, тотемічне значення, а тому їх можна віднести до культової пластички малих форм і лише опосередковано пов'язувати з іграшкою. Особливий інтерес становлять керамічні яйцеподібні таракхальця, моделі житла трипільців із деталями інтер'єру, розписом, оскільки серед іграшок наступних епох принцип «моделювання» (виготовлення мініатюрного посуду, військового обладунку, знарядь праці) – один із важливих напрямів творчості.

Із плином часу магічна функція іграшки послабилася, забулася і трансформувалася в ігрову та декоративну. Одними іграшками забавлялися діти, інші стояли на полиці або підвішувалися до сволюка як улюблена ozdoba житла [4, с. 53].

Остаточо ж народна іграшка сформувалася в умовах сільської хліборобської громади, в основному у XVII–XIX ст., що пов'язано з освоєнням різноманітних технічних прийомів і художніх навичок традиційних видів майстерності, їх компонентів, способів обробки різних матеріалів.

Народна керамічна іграшка переважно була побічним промислом щодо основного виробництва – гончарства. Глиняні забавки виготовляли в усіх

гончарних осередках переважно жінок і діти гончарів. Вони виліплювали їх насамперед для себе та сусідів. Масове виробництво іграшок на продаж розпочалося лише у другій половині XVIII ст. внаслідок розвитку в Україні ярмаркової торгівлі [6, с. 132].

У наш час визначними центрами виробництва керамічної іграшки залишаються Опішня на Полтавщині та Косів на Івано-Франківщині. Основні традиційні стереотипи іграшки – ляльки, коники, вершники, пташки, баранці, півники, олені, іграшковий посуд.

Українська народна іграшка як суттєвий компонент гри, виконує важливу освітню, розвивальну, виховну, організаційну ролі. Іграшка є засобом передавання культурного досвіду народу від покоління до покоління.

Сучасні майстри глиняної іграшки продовжують традиції народних майстрів: М. Піщенко (Чернігівщина), М. Тарасенко та Я. Масюк (Київщина), К. Нечипорук (Уманщина) та інші. Свищики та похідні від них скульптурки-іграшки цих майстрів – барани, цапи, олені, птахи, леви – традиційні у своїй основі, позначені рисами індивідуальної фантазії, гумору, певного ліричного смутку. Саме такі художні твори слід демонструвати сучасним дітям. З ними можна ознайомитися у *виртуальних екскурсіях*: Державний музей іграшок (<https://www.youtube.com/watch?v=Z9JSd99Wcuk>), Музей етнографії та художнього промислу (Львів) (<https://museum-portal.com/ua/museum/muzej-etnografii-ta-hudozhnogo-promislu>), Полтавський художній музей (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка (<https://museum-portal.com/ua/museum/poltava-art-museum>) тощо, а також безпосередньо в музеях.

Виконання глиняних іграшок за темою «Предметне та художнє об'ємне зображення» передбачено програмою комунального закладу «Мистецька школа № 3 Краматорської міської ради» у першому класі. Виходячи із нашого досвіду викладача скульптури, для виготовлення іграшки краще відвести 4 академічні години (за умови підготовленості матеріалу). Розглянемо специфіку виготовлення керамічної іграшки у форматі етапів роботи.

Ознайомлення зі зразками, пояснення характерних ознак української глиняної іграшки. Спочатку вчитель демонструє зразки народної і сучасної керамічної іграшки й паралельно з цим у доступній формі пояснює учням характерні особливості процесів роботи майстра-гончаря, розписів гончарних виробів різних регіонів України. Під час цього етапу в учнів розвиваються вміння на-солонджуватися творами гончарного мистецтва, аналізувати їх, формуються естетичні почуття.

Підготовка матеріалу. На початку вивчення теми необхідно зупинитися на матеріалах для керамічних іграшок. Щоб випілити іграшку, необхідно мати якісну глину, інструменти, брезент або щільну тканину для відминки, станок для ліплення.

Готувати глину учні навчаються так, як її готували китайські майстри в давнину. Щоб глина була придатною для роботи, над нею слід добре попрацювати. Для виготовлення глиняних іграшок використовують і червону, і білу глину. У Донецькому регіоні є багата на каолін біла глина (м. Часів Яр), а також деякі сорти глин із родовищ під м. Слов'янськом. Помічено, що червона глина, як правило, висихає набагато швидше за білу, тому якщо виріб (при тривалій роботі) починає підсихати, то його необхідно періодично акуратно змочувати вологими тампонами або ганчіркою.

Зазвичай глину заготовляють у такий спосіб:

- глину роздроблюють, викладають у широкі ванни або діжки;
- заливають водою;
- після того, як глина «розпуститься» і вбере в себе вологу (10–15 хвилин), її необхідно добре поміяти; зазвичай це роблять на дерев'яних столах, заздалегідь підклавши під грудку глини брезентову або дуже щільну тканину; якщо глина дуже пластична, то додають кварцовий дрібний пісок, а якщо – «худа», то за допомогою сита пісок прибирають;
- перед тим, як виготовляти іграшку, глину необхідно добре «промяти», принцип відминки глини дуже схожий на виминання тіста.

Оскільки на цей процес у середньому витрачається до 30 хвилин, краще заго-

товити глиняну масу заздалегідь, обгорнувши її вологою тканиною і целофаном. Ступінь придатності глини визначають так: якщо пласт глини (завтовшки приблизно 0,7 мм) згортається без тріщин, то така глина має достатню «жирність» і готова до застосування.

Отже, вимішуємо глину до необхідного стану для ліплення. Якщо в глині трапляються камінці, їх необхідно прибирати. А якщо виріб задумано під подальший випал, то, розрізавши грудку струною або ліскою, слід упевнитися у відсутності у глині бульбашок. Якщо вони наявні – то глина ще не достатньо пром'ята.

Необхідний для ліплення стан можна перевірити досить легко: якщо доторкнутися пальцем до глини і на ній не залишиться відбиток, то значить, така глина вже готова до подальшого використання.

Набір інструментів для виготовлення глиняних іграшок. Створюючи керамічну іграшку, кожен майстер користується своїм улюбленим набором інструментів. Адже не секрет, що з їх допомогою можна значно прискорити хід роботи, надати виробу відповідної фактури, зробити виразну деталь; це може бути медичний скальпель, бабусина в'язальна голка, порожній стержень для гелевої ручки тощо. Звичайно, добре мати набір професійних стеків із твердих порід деревини – їх можна замовити у столяра або зробити самому. Для виготовлення глиняних пластів придатною є качалка або порожня пляшка. Для відбивання фактур на глиняному тлі – годиться будь-який предмет.

Етапи створення ескізу виробу

1. Ознайомлення з формою готового виробу (уважно оглянути вирів зсередини та зовні; виявити всі отвори, заглиблення; уявно розчленити виріб на прості геометричні тіла).

2. Пошук композиційного рішення шляхом стилізації та трансформації природної форми (тварини, рослини).

3. Вибір найбільш цікавих варіантів декорування виробу.

4. Створення ескізного малюнка, який давав би найповніше уявлення про форму задуманого виробу.

Виготовлення глиняної іграшки

Після того, як ескіз майбутнього виробу затверджено вчителем, учні пере-

ходять до його виготовлення. Із усього різноманіття способів ліплення для виготовлення іграшки використовуємо такі:

1. Циліндричний (основою виробу є циліндр), цілком підходить для ліплення іграшок – свиней, котів, собак, бегемотів, слонів та інших тварин.

2. Спосіб «вареника», добре виходять такі форми, як риби, їжачки, качки, динозаври.

Щоб створити *свинку-скарбничку*, скористаємося *циліндричним способом*. Спочатку учні виконують завдання – зробити виріб пустотілим. Для цього плавними рухами долонь роблять глиняну кульку (рекомендований розмір – трохи більше за гусяче яйце). Кладуть готову кульку на брезент і плавним рухами качалки вминають її. Виходить витягнутий прямокутний пласт із заокругленими кутами. Товщину бажано витримати однаковою по всій площині. Рекомендована товщина – 6–8 мм. Учні без різких рухів плавно скручують пласт у циліндр. Пальцями акуратно замазують шви, намагаючись на місцях шва витримати рекомендовану товщину без горбків і ямок.

Далі учні відкладають готовий циліндр і починають виготовляти півсферу (це майбутня голова іграшки). Варіанти виготовлення сфери із глини можуть бути різними, але зупинимося на одному. Знову робимо кульку (розміром меншим за куряче яйце). Потім качалкою розплющуємо кулю і доводимо її до плаского круглого пласта (товщину намагаємося витримати – 6–8 мм). Отже, круглий пласт готовий. Тепер ножем вирізаємо «клин» і скручуємо пласт у півсферу, добре замазавши шви.

Після цього учні відкладають півсферу і з цільного шматка глини скочують маленький циліндрік – це майбутній ніс-п'ятачок. Далі прикріплюють цей циліндрік-п'ятачок до півсфери-голови. Потім беруть циліндр-тулуб і приєднують до нього півсферу-голову з п'ятачком. Якщо маса глини частин виробу однорідна і має однакову вологість, то можна обійтися без клею-шлікеру (водної суспензії на основі глини, яка використовуються для формування керамічних виробів). Якщо ж виріб більш

Фото 1. Створення тулуба свинки-скарбнички циліндричним способом

Фото 2. Поєднання частин виробу

«сухий» або його частини мають різну вологість, то їх краще склеїти за допомогою шлікеру: спершу роблять насічки на торцях частин, на них наносять шлікер і акуратно з'єднують (фото 1).

Для того, щоб загальна форма виробу не деформувалася, місце, куди прикріплюють деталь, притримують пальцем зсередини виробу. Далі учні пророблюють ніс, очі, вуха та умовні декоративні ніжки у вигляді заокруглених циліндрів. На цій стадії роботи усі деталі виробу виготовляють руками. А очі, рот, п'ятачок можна проробити спеціальними інструментами: заготрені палички зі щільних порід деревини, звичайний цвях тощо.

Після того, як учні добре попрацювали над головою свинки, надавши їй характерного образного вигляду, приступають до виготовлення сферичної частини тулуба. Потім поєднують основну частину виробу з півсферою задньої частини. Після вдалого поєднання усіх деталей, свинку прикрашають хвостиком (фото 2).

Наприкінці заняття вчитель дає поради учням: наприклад, не варто значно відходити від основної форми, порушувати рівновагу і пропорції, бо надалі це призведе до поломок; виріб повинен бути компактним.

Наприкінці учні гострим ножом у центрі спинки виконують заглиблення, прорізають отвір таким чином, щоб у щілину вільно проходила монета. На цій стадії виріб готовий, його ставлять на сушіння.

Якщо виріб у подальшому будуть випалювати, то краще його декілька годин потримати в целофані, щоб глина рівномірно «наситилася» вологою.

Іграшку рибку-брязкальце створюють способом «вареник».

Спочатку слід створити ескізний малюнок майбутньої іграшки, який давав би найповніше уявлення про форму задуманого виробу. Після виконання ескізів учні приступають до виготов-

Фото 3. Виготовлення круглого керамічного пласта

Фото 4. Виготовлення форми способом ліплення «вареник»

лення рибки-брязкальця. Спочатку визначаються з розмірами. Загальні габарити скульптури будуть 10 x 14 см (без урахування усадки виробу після обпалювання). Далі школярі починають розкочувати пласт глини завтовшки 6–8 мм. Щоб фактура пласта була лускувата, можна підкласти або крупнозернисте полотно, або звичайну мішковину хвостиком (фото 3).

Після того, як пласт розкатаний і має форму круга, його треба зігнути подібно до того, як роблять вареники з тіста. Тут важливо, щоб усередині виробу була порожнечка. Перед тим, як виріб «замкнути», не забуваймо кинути всередину начинку (декілька камінців), при цьому глина повинна бути трохи підсушеною, інакше камінці приліпляться до стінок і пропаде ефект звуку, адже це не проста іграшка, а шумовий інструмент (фото 4).

Учні під керівництвом учителя згинають та замазують шви дуже акуратно й обережно, намагаючись не допустити вм'ятин (фото 5). Після того, як шви заглажені, приступають до приєднання плавників і хвоста до основної маси – тулубу. Для цього в місці приєднання роблять хрестоподібні насічки, потім це місце змазують шлікером і до нього приєднують деталі: плавники і хвіст.

Коли уся маса набрана, приступають до проробки деталей. За допомогою стека відділяють голову від тулуба. Око можна зробити у такий спосіб: скачати кульку, надійно прикріпити її до голови і зробити зіниці торцевим боком гелевої ручки. Наприкінці учні доводять усі

Фото 5. Поєднання деталей виробу

деталі до повної виразності, підпорядковуючи часткове загальному, і декорують виріб на свій смак.

Зазвичай декорування виробів здійснюють на останній стадії виготовлення паралельно із виконанням деталей. В умовах школи мистецтв найбільш прийнятними є такі засоби обробки виробу: використання різноманітних фактур, геометричних штампів, продряпування поверхні, лощення.

У кераміці вирізняють два прийоми виконання фактур – механічний і рукотворний. Механічний прийом розрахований на відбиток будь-якого об'ємного об'єкта на поверхні глини. Це може бути торець пензля, коліщатко від годинника, сплетена нитка або джгут, суха рослина тощо.

Для створення фактур на глиняній поверхні використовують різноманітні стеки та ножі. З їхньою допомогою можна створювати цікаві поверхні, що імітують шкіру, рибну луску, тканину. Тут цілком можна довіритися відчуттям та імпровізації, головне – не боятися експериментувати (фото 6).

Також до механічних фактур належать відбитки від різних штампів. Такі штампи можна зробити із твердих порід дерева (бук, яблуня, груша) або з липи. Як правило, на штампі вирізується геометричний орнамент. Це може бути і

Фото 6. Декорування виробу за допомогою стеки

національний, і вигаданий автором орнамент.

Рукотворні фактури також використовують під час виготовлення глиняної іграшки. Діапазон таких фактур різноманітний. Це можуть бути скатані маленькі кульки і обережно розплющені на виробі, тонкі «ковбаски», різноманітні трикутні та інші форми.

Оскільки виготовлені учнями вироби пустотілі, – нанесення декору на поверхню роблять з особливою обережністю і ретельністю. Бажано, щоб виріб було злегка підсушено. У даному випадку доцільно використати шлікер.

Одним із розповсюджених методів декорування є продряпування. Зазвичай продряпування роблять або цвяхом, або загостреною паличкою. Можливе використання орнаментальних смуг, різних символів і знаків. Цікавий ефект дає продряпування по додатковому ангобірованому прошарку в двох варіантах: червона глина + білий ангоб та біла глина + червоний ангоб. Роблячи продряпування по червоному виробі, ми отримуємо білий малюнок і навпаки: по білому – червоний. Такий метод традиційно використовують у косівській кераміці.

Лощення – найдавніший метод обробки кераміки, він також може бути

використаний на уроках ліплення. Коли виріб трохи підсохне і досягне твердого стану, то за допомогою полірованих дерев'яних паличок (можна використовувати металеві поліровані предмети) можна натерти виріб до дзеркального блиску. І після випалювання така іграшка стає блискучою, як глазурована.

Існує ще дуже багато способів обробки іграшок: димлення, використання керамічних полив, пігментів і солей тощо. Але через те, що ці процеси є шкідливими для здоров'я, їх використання у дитячому художньому закладі не рекомендується.

Найбільш безпечний спосіб декорування – ангобірування (нанесення на виріб керамічного шару – ангоба). Проте він вимагає особливого умінь і акуратності від виконавця. Труднощі нанесення декору полягають у тому, що юному художнику-керамістові доводиться працювати на сферичній поверхні, тому набагато складніше знайти правильне композиційне вирішення.

У скульптурних і декоративних виробах необхідно пам'ятати про крихкість керамічного матеріалу, тому небажані гострі кути і виступаючі форми, щоб уникнути відколу [1, с. 47].

Сушіння виробу. Зазвичай іграшки сушать на тонкому папері. Важливо, щоб вироби не були розташовані близько до джерела тепла і висихали рівномірно. За кімнатної температури вони добре висихають за два тижні.

Рельєф обов'язково обкладають волюгою ганчіркою по периметру і протягом 2–5 днів постійно змочують її. Якщо цього не робити, то краї висихають швидше, виникає напруження матеріалу, і рельєф тріскається. Перед випалом виріб можна потримати біля джерела тепла і трохи підігріти до температури 50° [4, с. 38–40].

Для випалу глиняних іграшок цілком підходить шкільна муфельна піч. Випал відбувається при температурі 450–480°, поки глина почервоніє. Такий випал можна робити і на відкритому вогні. Поверхня у цьому випадку може почорніти. Якщо під час випалу робота розпалася або розірвалася, її можна склеїти клеєм для кераміки або клеєм ПВА. Великі тріщини або нестиковку частин можна замаскувати білим пластиліном.

Але після цього іграшку треба побілити під розпис. Для покриття поливою така іграшка не придатна [3, с. 82].

В умовах шкіл мистецтв у муфельній печі температуру можна доводити і до 900° (для червоної глини), для білої достатньо 800°. Після такого випалу виріб буде значно міцнішим. Такий випал є енергоємним, триває 5–6 годин при повільному нагнітанні температури. І, звичайно, випал проводять без присутності дітей.

Коли в печі виріб набуває білого кольору – це означає, що його випалено. Вимикаємо піч і терпляче чекаємо, коли виріб повністю охолоне.

Побілка та розпис виробу. Для побілки достатньо покрити виріб прошарком густої водоємної фарби. Для досягнення особливої білизни – розведе-

Фото 7. Побілка виробу

Фото 8. Розпис виробу

ною у воді білою темперою (останній прошарок) (фото 7).

Потім учні приступають до розпису. Його виконують будь-якими густими фарбами: гуашшю, темперою, акрилом, олією. Пензлів частіше використовують білячі або колонкові. Гуаш і темперу можна розписувати на яйцевому жовтку. Розписану або випалену іграшку іноді покривають лаком [2, с. 29] (фото 8, 9).

У давні часи іграшки прикрашали ангобами (білою глиною), загартували, а частіше випалювали. Сьогодні у спеціалізованих художніх магазинах з'явилася багато барвників, що імітують керамічні фарби. Отже, можливості для втілення ідей з розпису іграшок не обмежені. Кращі учнівські роботи представляють на різних мистецьких виставках і конкурсах, що заохотить учнів до продовження та вдосконалення творчих спроб (фото 10–13).

Висновки. Українська народна іграшка належить до унікальних явищ традиційної народної культури, у ній поєдналися багатовікові традиції народної художньої творчості. Особливо поширеними у традиційній культурі українців є іграшки – дерев'яні, глиняні, із рослинних матеріалів (соломи, роги, лози), тканини, сиру, паперу. Найбільш поширеною народною іграшкою, яка виготовляється в умовах народних промислів, є іграшка з глини.

Виготовлення керамічної іграшки в закладах початкової мистецької освіти заплановано програмою на заняттях зі скульптури. Художня кераміка, як один із видів народної творчості, посідає почесне місце в системі дисциплін, які викладаються в мистецьких школах.

Фото 9. Розпис виробу

У процесі вивчення скульптури учні вчать виготовляти різні іграшки за аналогами українських народних: ляльки, скарбнички, іграшки-брязкальця, хатні обереги, глиняний посуд (монетки) тощо. Оскільки різновидів керамічних іграшок багато, то способи, прийоми та методи їх виготовлення різняться. Запропоновані завдання зі створення учнями пустотілих виробів на основі циліндричного способу та способу «вареник» дають змогу виконати такі вироби, як «Свинка-скарбничка» та «Рибка-брязкальце».

Виготовлення керамічної іграшки має етапи: створення ескізу, підготовка глиняної маси до заняття, ліплення об'ємної пустотілої форми, процес сушіння та випалу, побілка, розпис, декоративна обробка. Така творча діяльність створює виховні можливості, спонукає учнів відстоювати власну думку щодо теми, ідеї і засобів створення образу, заохочує до творчих пошуків і експериментів. Праця з об'ємними матеріалами (пластилін, глина, солоне тісто) сприяє розвитку просторового бачення, вчить моделювати форму та фактуру зображення.

У перспективі подальших досліджень є розробка методичних рекомендацій щодо виготовлення з дітьми різних вікових груп різноманітних за тематикою і рівнем складності глиняних іграшок.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Видеико М. Ю. Украина от Триполья до Антов. – К.: КВІЦ, 2008. – 280 с.
2. Караченцева О. В. Відродження традицій виготовлення глиняної народної іграшки // Мистецтво та освіта. – 2016. – № 2. – С. 27–30.
3. Кузіна О. Українська народна іграшка в навчальному процесі дошкільного навчального закладу // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. пр. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – № 7. – 184 с.
4. Лещенко Н., Павлюк Р. Українська культура. – Харків : Глобус, 2015. – 192 с.
5. Мусіна Н. І. Ліплення з учнями основної школи // Мистецтво та освіта. – 2016. – № 3. – С. 23–29.
6. Петренко Ю. М. Відкритий урок // Образотворче мистецтво. – К.: Плетяда, 2003. – 236 с.
7. Соколова Я. А. Декоративна гончарна кераміка в зібранні Музею історії міста Краматорська. – Краматорськ : ООО Тираж-5, 2011. – 32 с.

References

8. Videiko, M. Yu. (2008). Ukraine from Tripoli to Antes [Ukraine from Tripoli to Ant]. Kyiv.

Фото 10. Творча робота Зотової Анастасії, 12 років, «Свинка-скарбничка». За мотивами косівської кераміки. Техніка: розпис, гуаш. Циліндричний спосіб ліплення.

Фото 11. Творча робота Маковик Любові, 15 років. «Стегозавр». За мотивами косівської кераміки. Техніка: розпис, ангоби, гуаш. Спосіб ліплення «вареник».

Фото 12. Творча робота Савченко Дениса, 13 років, «Морська рибка». За мотивами косівської кераміки. Техніка: розпис, ангоби, гуаш. Спосіб ліплення «вареник».

Фото 13. Творча робота Сафронової Катерини, 13 років, «Чарівна рибка». За мотивами косівської кераміки. Техніка: розпис, гуаш. Спосіб ліплення «вареник».

9. Karachentseva, O. V. (2016). Vidrodzhennia tradytsii vyhotovlennia hlynanoi narodnoi ihrashky [Revival of traditions of making clay folk toys]. *Mystetstvo ta Osvita* [Art and Education], 2, 27–30.

10. Kuzina, O. (2010). Ukrainska narodna ihrashka v navchalnomu protsesi doshkilnoho navchalnoho zakladu [Ukrainian folk toy in the educational process of an institution of preschool education]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seriya: Filosofiia, pedahohika, psykhohihiia*, 7, 184.

11. Leshchenko, N., & Pavliuk, R. (2015). *Ukrainska kultura* [Ukrainian culture]. Kharkiv: Hlobus.

12. Musina, N. I. (2016). Liplennia z uchniamy osnovnoi shkoly [Modeling with primary school students]. *Mystetstvo ta Osvita* [Art and Education], 3, 23–29.

13. Petrenko, Yu. M. (2003). Vidkrytyi urok. Obrazotvorche mystetstvo [Open lesson. Fine Arts]. Kyiv: Pleiada.

14. Sokolova, Ya. A. (2011). Dekorativna honcharna keramika v zbiranni Muzeiu istorii mista Kramatorska [Decorative pottery in the collection of the Museum of the History of Kramatorsk]. Kramatorsk: OOO Tirazh-5.

Havryshko Serhii Hennadiiovych, Teacher of Special Subjects of the Municipal Institution

The article is devoted to the issue of studying the basics of artistic ceramics in the educational process of the institution of primary art education. The author's pedagogical experience in making ceramic toys by pupils in sculpture classes in these educational institutions and the peculiarities of mastering it by students are highlighted.

It is noted that an art school is an out-of-school art education institution, where the educational process is carried out according to state and author's programs, includes teaching art subjects (drawing, painting, composition, sculpture, art history), which promotes artistic development. The sculpture as an object of fine arts is very important because it promotes the development of spatial vision as well as it teaches to model the shape and texture of the image.

The main peculiarities of the master potter's work processes, methods of forming and decorating ceramic toys, functional properties, features of plastic, colour, ornamentation are considered.

The stages of creating a sketch of the product, preparation of clay mass for sculpture classes, materials for work are described. Some following methods of sculpting used in the manufacture of individual toys are presented: cylindrical (the basis of the product is a cylinder) and the method of "dumplings", methods of invoices (mechanical and hand-made), drying process, baking clay toys, whitewashing and painting, methods of decorative processing of ceramics (polishing, smoking, engobe, use of paints, pigments and salts, etc.).

The sequence of making hollow toy products by students – "piggy bank", "rattle fish", methodological advice of how to organize classes and support for students in making ceramic toys.

The described system of making ceramic toys in sculpture classes can be used in the educational process of specialized art and aesthetics secondary schools, secondary art education institutions, art colleges, children's art centres, clubs, creative associations and other educational institutions.

Key words: institutions of primary art education, ceramic toy, methods of sculpting, cylindrical method, "dumpling" method

Стаття надійшла до редакції 18.10.2021 р.

Фото 13. Гавришко Сергій Геннадійович з вихованцями Мистецької школи № 3 Краматорської міської ради